

Din ve İnsan Dergisi

Journal of Religion and Human - مجلة الدين والإنسان

ISSN: 2980-1117

Cilt: 4
Volume / المجلد: ٤

Sayı: 8
Issue / العدد: ٨

Aralık 2024
December / كانون الأول 2024

Doç. Dr. Neslin İhtiyaroğlu
Kırıkkale Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
neslin52@gmail.com

 ORCID: 0000-0002-3872-0922

Nermin Erol*
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Öğretmeni
Çankırı İl Milli Eğitim Müdürlüğü
nerminerol37510@hotmail.com
ORCID ID:0000-0003-4965-178X

İletişimle İlgili Ayetler Perspektifinden
Öğretmenlerin Sınıf İçi İletişim
Becerileri

Teachers' Classroom Communication
Skills in the Perspective of Verses
Related to Communication

Atıf: İhtiyaroğlu, N., & Erol, N. (2024). İletişimle İlgili Ayetler Perspektifinden Öğretmenlerin Sınıf İçi İletişim Becerileri. *Din ve İnsan Dergisi*, 4(8), 305-334.

 DOI: 10.69515/dinveinsan.1548703

Makale Türü / Article Information: Araştırma Makalesi / Research Article

Yükleme Tarihi / Received Date: 11.09.2024
Kabul Tarihi / Accepted Date: 16.10.2024
Yayımlanma Tarihi / Published Date: Aralık 2024
İlk-Son Sayfa / First-Last Page: 305-334

İntihal

Plagiarism / انتحال

Bu makale intihal programında taranmıştır.
This article was checked in the plagiarism program.
تم مسح هذه المقالة في برنامج الانتحال

 intihal.net

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

Research and Publication Ethics were complied with in the published articles; International standards published by COPE (Committee on Publication Ethics) for Editors and Authors have been taken into account.

* Sorumlu Yazar.

Yazar katkı oranları 1. Yazar: %50; 2. Yazar: %50 olarak beyan edilmiştir.

İletişimle İlgili Ayetler Perspektifinden Öğretmenlerin Sınıf İçi İletişim Becerileri

Teachers' Classroom Communication Skills in the Perspective of Verses Related to Communication

Özet

İletişim, diğer insanları tanıma, anlama, iş birliği yapma, toplumsal değerleri öğrenme ve sosyal etkileşimde bulunmayı içeren bir süreçtir. İletişim, din alanındaki bağları güçlendiren, inançların ve değerlerin nesiller arası aktarımını sağlayan bir araç görevi üstlenmektedir. Dinin manevi ihtiyaçları karşılamada ve topluluklar arasında birlik sağlamada iletişimi aktif bir şekilde kullanması, dinin toplumlar ve kültürler arasında yayılmasını sağlayan temel faktörlerden biridir. Bu nedenle, iletişim olgusu, dinin toplumsal ve kültürel etkilerinin anlaşılmasında kritik bir öneme sahiptir. Kur'an-ı Kerim yaşamın her alanında boşluk bırakmaksızın yol gösterici olduğu gibi iletişim süreçlerinin nasıl gerçekleşmesi gerektiği konusunda da bir rehber görevi görmektedir. Özellikle iletişimin yoğun olarak kullanıldığı öğretmenlik mesleğinde bize emredilen iletişim süreçlerinin farkında olmak, bu sürecin etkili hale gelmesinde oldukça önemlidir.

Öğretmenlerin iletişim becerileri, hem eğitim-öğretim sürecinin kalitesini artırmada hem de öğrenci başarısını desteklemede hayati bir rol oynar. Bu beceriler, sınıf içinde olumlu bir atmosferin oluşmasına katkıda bulunurken aynı zamanda öğrencilerin kendilerini değerli ve rahat hissetmelerini sağlar. Kur'an-ı Kerim evrensel değerler ve öğretiler içerdiği için eğitimciler açısından hem bir araç görevi üstlenmekte hem de insan ilişkilerini düzenleyen ve geliştiren bir rehber olmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in sunduğu ilkeler öğretmenlerin, hem mesleki hem de kişisel gelişimlerine katkı sağlar. Bu ilkelerin eğitim süreçlerine dâhil edilmesi, öğrencilerin akademik başarılarını aynı zamanda ahlaki ve sosyal gelişimlerini de desteklemesi açısından önemlidir. Bu araştırma ile elde edilen bulguların, öğretmenlik mesleğinde ve okul ortamında uygulanması, hem öğrenciler hem de öğretmenler için daha sağlıklı ve etkili bir eğitim-öğretim süreci oluşmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Kur'an-ı Kerim, İletişim, İletişim Becerisi, Öğretmen, Ayet.

Abstract

Communication is a process involving understanding others, cooperating, learning social values, and engaging in social interaction. It serves to strengthen ties in religion and ensures the intergenerational transfer of beliefs and values. Religion's active use of communication in meeting spiritual needs and fostering unity among communities enables its spread across societies and cultures. Thus, communication is critically important for understanding the social and cultural impacts of religion. The Holy Quran offers comprehensive guidance on all aspects of life, including communication processes. Recognizing the importance of effective communication, particularly in the teaching profession, is essential for maximizing its impact.

Teachers' communication skills play a crucial role in improving education quality and supporting student success. These skills create a positive classroom atmosphere, helping students feel valued and at ease. Since the Holy Quran contains universal values and teachings, it serves as both a resource for educators and a guide for nurturing and strengthening human relationships. Incorporating its principles into educational practices supports not only students' academic success but also their moral and social development. Applying the findings of this research in teaching and school settings can lead to a healthier and more effective educational experience for both students and teachers.

Keywords: Religious Education, Holy Quran, Communication, Communication Skills, Teacher, Verse.

Giriş

İnsanların en temel ihtiyaçlarından biri olan iletişim, insan varlığının devamını sağlayıcı bir role sahiptir. İletişimin insan hayatındaki bu önemi, yapılan araştırmalarla da gün yüzüne çıkmış ve hatta iletişimsizliğin insan sağlığına olumsuz etkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Elli bebek üzerinde yapılan araştırmada; bebeklere, bakıcıları tarafından yalnızca mamaları verilmiş,

altları temizlenip ihtiyaçları giderilmiş ve bebeklerle hiç konuşulmamıştır. “İnsanların doğuştan getirdiği dil” üzerine yapılan bu araştırma sonuçlanamamıştır, çünkü bebeklerin tamamı konuşacak yaşa gelmeden ölmüştür. Araştırmadan dil ile ilgili net sonuçlar çıkarılamasa da anlaşılmıştır ki, konuşulmayan, dokunulmayan, kısacası iletişime maruz kalmayan bebekler yaşamlarını devam ettirememektedir (Cüceloğlu, 2023). Bu tür çalışmalar, asırlar önce indirilen Kur’an-ı Kerim’i doğrulayıcı bir niteliğe sahiptir. Kur’an-ı Kerim yaşamın her alanında boşluk bırakmaksızın yol gösterici olduğu gibi iletişimin nasıl gerçekleşmesi gerektiği konusunda da bir rehberdir. Özellikle iletişimin yoğun olarak gerçekleştiği öğretmenlik gibi mesleklerde bize emredilen iletişim süreçlerinin farkında olmak, bu sürecin etkili hale gelmesinde oldukça önemlidir.

İletişim, hayatımızı çevreleyen ve canlıların yaşamlarını idame ettirmeleri için yapmaları gereken faaliyetlerin bütünü (Açıkalın & Turan, 2018), bir canın başka bir cana ulaşması (Cüceloğlu, 2023), bireylerin yeni bilgilere sahibi olmasını ve bu bilgilere göre düşünce ve davranış geliştirerek tepki vermesini sağlayan bir süreç (Zıllıoğlu, 2018) olarak ifade edilmiştir. Ayrıca iletişim, insanın varlığını sürdürme biçiminin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve insanın toplumsal, kültürel ve teknolojik gelişimine paralel olarak değişimlere uğrayan özgün bir olgudur (Oskay, 2020). İletişim, insanlar arasında bilgi, düşünce, duygu ve deneyim aktarımının yanı sıra etkileşim ve etkilemeyi de içerir. Bu nedenle iletişimin temel amacı, yönlendirmelere karşı belirli bir tepki, davranış veya düşünce oluşturmaktır denilebilir.

İletişim, insanların temel ihtiyaçlarını karşılama ve birlikte yaşamalarını sağlamak amacıyla ortaya çıkan bir ihtiyaçtır. İletişim süreci ise diğer insanları tanıma, anlama, iş birliği yapma, toplumsal değerleri öğrenme ve sosyal etkileşimde bulunma sürecidir. Bu yönüyle iletişim süreci diğer canlıların kendi türleri ile olan etkileşiminden farklıdır, çünkü insan iletişim becerilerini geliştirme imkânına sahiptir (Cüceloğlu, 2023). İletişim becerilerini geliştirebilme imkânına sahip olan insanların etkili iletişim kurmak için ilk önce iletişim sürecinin temel öğelerini ve özelliklerini bilmesi gerekmektedir. İletişim sürecinin kaynak, mesaj, kanal, alıcı ve dönüt olmak üzere beş temel ögesi vardır. Kaynak, iletmek istediği mesajı belirleyen ve bu mesajı iletişim kanalları aracılığıyla alıcıya aktaran merkez; mesaj veya ileti ise kaynak tarafından düzenlenen işaretler örüntüsüdür. Alıcının davranışlarını değiştirmeyi hedefleyen bir mesaj anlaşılabilir dil ve sembollerden oluşmalıdır (Ergin, 2014). Mesajın kaynaktan alıcıya iletilmesini sağlayan ortama kanal adı verilir (Güven, 2013). İletişim sürecinde son aşama olan dönüt, mesajın alıcı tarafından alınması ve alınmasının ardından, alıcıdan kaynağa doğru yönlendirilen tepkileri ifade eder (Özden, 2005). İletişim sürecinin başarıyla tamamlanabilmesi bu süreçte etkili olan bu beş ana unsurun dikkatli organize edilmesine bağlıdır.

İletişim, öğrenme sürecini tamamlayan önemli bir unsurdur çünkü iletişim yoluyla aktarılan bilgi, alıcıların öğrenme süreçlerini zenginleştirir ve anlamalarını kolaylaştırır. Bu nedenle, etkili iletişim yollarını geliştirmek, öğrenmenin daha verimli ve etkili bir şekilde gerçekleştirilmesine yardımcı olur. Öğrencilere eğitim programında öngörülen hedef davranışların, duyguların, düşüncelerin, bilgilerin, tutumların ve becerilerin kazandırılmasını amaçlayan öğretmen, öğrencilerin pasif olmadığı, bilgi ve içeriğin paylaşıldığı ve aktarıldığı iletişim sürecine girer (Ergin, 2014). Kalıcı izli davranış değişikliği, öğrenmenin ana hedefidir. İletişim sayesinde edinilen bilgi ve deneyimler, kişileri etkileyerek kalıcı bir şekilde değişiklik oluşturur. Buna göre davranış değişikliği iletişim sürecinin başarısıdır denilebilir (Demiray, 2013).

Eğitim öğretim sürecinde, öğretmenlerin iletişim becerileri, öğrenci başarısında ve sınıf içinde olumlu bir atmosferin oluşturulmasında oldukça kritik bir faktördür. Etkili iletişim becerilerine sahip öğretmen, sınıf içinde olumlu bir öğrenme ortamı oluşturur, öğrencilerin akademik başarılarını artırır, öğrencilerin kendilerini rahat hissetmelerini sağlar ve dikkatlerini öğrenme ortamına yoğunlaştırmayı başarır (Ergin, 2014). Bu sayede, öğrenciler soru sormaktan çekinmez ve derse daha aktif bir şekilde katılırlar (Selimhocoğlu, 2004). Etkili iletişim becerileri, sınıf disiplini sağlamak ve sınıf içinde oluşabilecek çatışmaları en aza indirmek açısından önemlidir. Öğretmenler, sakin ve olumlu bir üslupla öğrencilerle iletişim kurarak, olası çatışmaları en alt düzeye indirebilirler ve sınıfı etkili bir şekilde yönetebilirler. Böylece, sınıf içi etkinlikler daha verimli bir şekilde ilerler ve öğrenci açısından iletişim daha olumlu yönde şekillenir (Gürşimşek, 1999). Öğretmen-öğrenci iletişimi sadece sınıf içi eğitim ile sınırlı kalmaz, aynı zamanda öğrencilerin kişisel ve akademik gelişimlerine de destek sağlar. Etkili bir öğretmen-öğrenci ilişkisi, öğrenme süreçlerini daha etkili ve keyifli bir hale getirirken, aynı zamanda öğrencilerin özgüvenini ve motivasyonunu da artırır (Çalışkan vd., 2010).

Öğretmenlerin iletişim becerileri, öğrencilerle sağlıklı bir ilişki kurmaları, etkili bir öğrenme ortamı oluşturmaları, öğrencilerin akademik ve sosyal başarıları açısından önemli bir role sahiptir. Bu sebeple öğretmenlerin iletişim becerileri üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda iletişim becerisiyle mizaç, karakter, bilişsel duygu, öğrencinin derse ilgisi, problem çözme becerisi, öğretmenlerin birlikte çalışabilme becerileri, kişilik özellikleri, iletişim biçimi, sınıf yönetme becerisi, konuşma, dinleme ve empati düzeyleri arasındaki ilişkiler ortaya koyulmuştur (Şahin vd., 2019; İhtiyaroğlu & Ünsal, 2022; Erkan & Avcı, 2014; Çuhadar vd., 2014; Uzun vd., 2018; Özcan, 2023; Uğurlu, 2013; Kızılloluk, 2001; Özgök & Çiftçi, 2020; Aküzüm & Özdemir Gültekin, 2017; Levent, 2011; Kama & Doğan, 2023; İhtiyaroğlu, 2018, Şimşek, 2024). İletişim eksikliği de üzerine araştırma yapılan konulardandır. İletişim ve etkileşim eksikliğinin en çok hissedildiği dönem uzaktan eğitim dönemidir. Sınıf içi iletişim eksikliği öğrencilerin bireysel

özelliklerini anlama ve bu ihtiyaçlara uygun rehberlik yapma, sınıf içinde motivasyon sağlama noktasında sıkıntılara neden olabilir (Keskin & Özer Kaya, 2020; Kandemir & Sezgin Nartgün, 2022). Bu nedenle eğitim sürecinin temelinde sağlıklı bir iletişim ortamı oluşturmak öğretmenlerin rolü açısından oldukça önemlidir (Selimhocaoglu, 2004).

İletişim, din alanındaki bağları güçlendiren, inançların ve değerlerin nesiller arası aktarımını sağlayan önemli bir araçtır. Din, insanların manevi ihtiyaçlarını karşılamada ve topluluklar arasında birlik sağlamada iletişimi aktif bir şekilde kullanır. Bu nedenle, iletişim olgusu, dinin toplumlar ve kültürler arasında yayılması sağlayan alanlardan biri olarak kabul edilir (Certel, 2008). İslam dininde iletişim, tebliğ süreci açısından önemli bir yere sahiptir. Tebliğ, İslam'ın temel öğretilerini ve dini mesajı insanlara ulaştırma sürecidir. Bu süreçte, iletişim araçları ve yöntemleri kullanılarak dini bilgiler, değerler, ibadetler ve davranışlar hedef kitleye aktarılır. Bundan dolayı tebliğin etkili bir şekilde yapılabilmesi için dini açıdan da iletişim süreci büyük önem taşımaktadır (Köylü, 2011; Türkmen, 2014).

İslam, insanı sosyal bir varlık olarak kabul eder ve toplumsal ilişkilerde birlik, beraberlik, dayanışma ve yardımlaşma gibi değerleri önemser. İslam'ın temel ibadetleri olan namaz, oruç, zekât ve hac da bu değerlerin kullanıldığı ve toplumsal iletişimi güçlendiren pratiklerdir. İnsanların kendi aralarında akrabalık ilişkilerinin, komşuluk ilişkilerinin ve Müslümanlar arası ilişkilerin gözetilmesi, İslam dininde toplumsal uyumun ve dayanışmanın güçlendirilmesi için büyük önem taşır (Batar, 2020; Geçer, 2018). Kur'an' da Allah kullarına güzel sözler söylemelerini emreder (İsra 17/53). Çünkü güzel ve doğru sözler, toplumsal ilişkilerde insanlar arasındaki sevgi, saygı ve anlayışın artmasına yardımcı olur. Sevgi, saygı, adalet, hoşgörü gibi temeller üzerine inşa edilecek olan iletişim, insanların birlikte yaşamasına ve toplumsal birlikteliğin sağlanmasına önemli katkılarda bulunmaktadır. İslam'da doğru iletişim, dinî bilgileri aktarmak ve öğrenmek için temel bir araçtır. Kur'an-ı Kerim ve hadisler gibi dini metinlerin doğru bir şekilde iletilmesi, insanların İslam'ı daha iyi anlamalarına ve uygulamalara yardımcı olurken, yanlış anlamalar veya yanlış iletişim, dinî anlayışta sapmalara ve toplumsal ilişkilerde bozulmalara yol açabilir. Bu nedenle İslam toplumlarında doğru iletişim ve eğitim önemli bir rol oynamaktadır (Cebeci, 2003).

Görüldüğü gibi İslam dininde iletişim oldukça önemli bir rol üstlenmektedir. Özellikle son ilahi mesaj olan Kur'an-ı Kerim incelendiğinde "tebliğ et, öğüt ver, selam ver" gibi ifadeler iletişim nasıl olmasını gerektiğini en kısa ve net bir şekilde ortaya koymakta ve yüzyıllardır insanlığa yol gösterici rolünü sürdürmektedir. Kur'an-ı Kerim bir yaşam rehberi olarak hayatın her alanını aydınlattığından iletişimi yoğun biçimde kullanıldığı öğretmenlik mesleğinde iletişime yönelik ayetlerin okul ortamına nasıl yansıtılacağını ve uygulanacağını ortaya koymak, insanın fitratına uygun bir ortamda yetişmesini destekleyici bir rol üstlenebilir. Öğretmenler, Kur'an-ı Kerim'in

sunduğu ahlaki iletişim ilkeleri doğrultusunda davranarak, öğrenciler üzerinde olumlu bir ahlaki etki bırakabilir. Bu tür bir çalışmanın sonuçları, eğitimde sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda ahlaki ve karakter eğitimi açısından da önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu nedenle bu araştırma, iletişimle ilgili ayetler perspektifinden öğretmenlerin sınıf içi iletişim becerilerinin nasıl olması gerektiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için şu sorulara cevap aranmıştır:

- Kur'an-ı Kerim'de iletişime yönelik ayetler hangileridir?
- Öğretmenlerin sahip olması gereken mesleki ve kişisel özellikleri belirten ayetler var mıdır? Varsa hangi ayetlerde nasıl tanımlanmıştır?

1. Yöntem

1.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma modelinde tasarlanmıştır. Nitel araştırma, "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" olarak tanımlanabilir (Yıldırım & Şimşek, 2013). Nitel araştırmalarda genellikle olayların gerçekleştiği sürece odaklanılır ve genelleme yapmak yerine bir konuda daha derin bir anlayış elde etmek, yeni bakış açıları oluşturma amaçlanır.

1.2. Verilerin Toplanması

Bu çalışmada veriler doküman analizi yöntemiyle toplanmıştır. Doküman analizi, belgesel tarama veya belge incelemesi olarak da ifade edilir ve var olan kayıtları ve belgeleri detaylı bir şekilde incelen veri toplama yöntemidir. Geçmişe ait olay ve olguları deneyimlemek veya gözlemek mümkün olmadığından, bu tür olgular mecburen belgeler üzerinden anlaşılmalı ve açıklanmalı çalışılmaktadır (Arıkan, 2011). Doküman analizinde resimler, filmler, mektup, raporlar, kitap, ansiklopedi, dergi, resmî belge ve diğer yazılı belgeler incelenebilir (Karasar, 2014). Bu çalışmada iletişim konulu ayetlerin tespit edilebilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığının Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri (1,2,3,4 ve 5. Cilt) incelenmiştir.

1.3. Veri Analizi

Bu çalışmada içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi bir dokümanın veya belgenin yüzeyinde görünen açık ifadelerin ötesine geçerek, altında yatan mesajları, örtük anlamları ortaya çıkarmaya çalışan genel olarak bir konuyu daha derinlemesine anlamayı hedefleyen bir analiz yöntemidir (Arıkan, 2011). İçerik analizinde amaç elde edilen verileri açıklamak, belirli kavramlara ve ilişkilere ulaşmak olduğu için ortak özelliklere sahip olan veriler belirlenir ve belirli kodlar atanır, bu kodlar belirli temalar altında gruplanır ve ardından elde

edilen bulgular okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenlenerek yorumlanır (Yıldırım & Şimşek, 2013).

Bu doğrultuda elde edilen veriler ilk aşamada anlamlı birimler, kavramlar belirlenerek kodlanmış, ikinci aşamada benzer veya birbiri ile ortak özellikleri olan kodlar belirli temalar altında toplanmıştır. Verilerin sistemli bir şekilde incelenebileceği yapı oluşturulmuş ve veriler okuyucuların anlayabileceği bir şekilde sunulmuştur. Son aşamada ise elde edilen bulgular araştırmanın amacına yönelik sorulara cevap vermek için yorumlanarak çıkarımlarda bulunulmuştur.

2.Bulgular ve Yorum

Bu bölümde Kur'an-ı Kerim'deki iletişim konulu ayetler incelenmiş ve elde edilen veriler bağlamında öğretmenlerin sahip olması gereken iletişim becerileri mesleki ve kişisel özellikler açısından yorumlanmıştır.

2.1 Öğretmenlerin Kişisel Özelliklerine Yönelik İletişim Ayetleri

Bu bölümde Kur'an-ı Kerim'deki iletişim konulu ayetler öğretmenlerin kişisel özellikleri açısından incelenmiş, temalar ve kodlar altında gruplandırılmış, ayetlerden örnekler sunulmuş ve ayetler kapsamında öğretmenlerin sahip olmaları gereken kişisel özellikler yorumlanmıştır.

Tablo 2.1.1. *Güvenilir Olmaya Yönelik İletişim Ayetleri*

TEMA	KOD	ÖRNEK AYET
Güvenilir Olma	Sözlerinde Doğruluk	"...O halde o pis putlardan kaçının ve yalan sözden sakının." Hac 22/30 "... İmana yaraşmaz şeylerden korunun ve sağlam, doğru söz söyleyin...Sonunda yalan çıkacak, söyleyenlerini küçük düşürecek çürük sözler söylemeyin." Ahzap 33/70
	Davranışlarında Tutarlılık	"Siz Kitab'ı (Tevrat'ı) okuyup durduğunuz hâlde, kendinizi unutup başkalarına iyiliği mi emrediyorsunuz?.." Bakara 2/44 "Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında çok çirkin bir davranıştır." Saff 61/2-3
	Güven verme	"... Ben sizin için güvenilir bir nasihatçiyim." Araf 7/68 "Şüphesiz ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim." Şuara 26/107

Tablo 1 incelendiğinde Kur'an-ı Kerim'de kaynak durumunda olan peygamberin kendilerini güvenilir olarak tanıtırken dikkat ettikleri kriterleri içeren ayetler görülmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de yer verilen doğru sözlülük, güvenilirliği sağlama açısından önemli bir ölçüttür. Kur'an-ı Kerim'de insanlara yalan sözden sakınılması gerektiği konusunda uyarılarda bulunulmuş ve yalan söz, söyleyeni küçük düşüren çürük sözler şeklinde nitelendirilmiştir (Ahzap 33/70). Doğru sözlü olmak, iletişimde kaynak durumda olan kişi için inanırılığı ve güvenilirliği artıran önemli bir etkidir.

Kur'an-ı Kerim'de insanların doğru sözlü olmaları istendiği gibi sözleri ile yaptıklarının uyumlu olması da istenmektedir. Söz konusu ayetler incelendiğinde sözleri ve yaptıkları arasında uyumsuzluk bulunan insanların uyarıldığı ve Müslümana yakışan tutumun söylenenle yapılan arasındaki tutarlılık olduğu anlaşılmaktadır (Saff 61/2-3). Tutarlı olmak yani tutum, davranış ve yaşantının birbirine uyumlu olması insan yaşantısında güvenilirliği ve inandırıcılığı etkileyen bir etkidir. İslam'da bilgi ve bilgi sahibi olmak çok önemli bir yere sahiptir. Ancak "ilmi ile amel etmemek" ifadesiyle kastedilen, kişinin sahip olduğu bilginin teorikte kalmaması, pratiğe yansması yani fiili olarak gösterilmesidir (Bayraktar, 2021; Cebeci, 2011). Öğretmenlerin tutarlı olması demek günlük ruh haline veya duruma göre davranışlarının değişmemesi demektir. Öğrenciler sözleri ile yaptıkları uyumlu olan öğretmenlerin daha inandırıcı ve ikna edici olduğunu düşünmektedir. Tam tersi bir uygulamada ise öğrenciler öğretmene saygısını yitirebilir ve motivasyonları olumsuz yönde etkilenebilir (Sürücü & Ünal, 2018). Kuralların belirsiz veya rastgele bir şekilde uygulanması, öğrenciler arasında karışıklığa, belirsizlik duygusunun ortaya çıkmasına neden olur ve öğrenciler daha fazla istenmeyen davranış sergileyebilir (Ekinci & Burgaz, 2009). Öğrenciler, öğretmenlerinin davranışlarında kararlı olduğunu ve herkesin aynı standartlara tabi olduğunu gördüklerinde, sınıf içinde daha adil bir ortam olduğunu düşünürler. Bu nedenle öğretmenlerin, istenmeyen öğrenci davranışlarını azaltmak, öğrencilerin motivasyonunu artırmak, öğrencilere iyi rol model olabilmek ve öğrencilerin kişisel ve akademik başarılarını destekleyen bir öğretim ortamı oluşturabilmek için tutarlı davranışları önem arz etmektedir.

Doğru sözlü olma ve tutarlı olmanın yanında peygamberler karşısındaki insanları etkilemeye çalışırken birçok defa kendilerinin güvenilir kimseler olduklarını dile getirerek onları ikna etmeye çalışmışlardır. Bu hususta verilecek en güzel örnek Peygamberimiz Hz. Muhammed'dir (sav). Müşriklerin, peygamberimizin doğruluğundan, dürüstlüğünden emin oldukları için kendisine el- Emin (Güvenilir) lakabını vermeleri tebliğ sürecinde peygambere inanmayı kolaylaştırdığı için önemli bir etkidir (Cebeci, 2011). İdeal bir öğretmende bulunması gereken kişisel özelliklerin başında güvenilirlik gelmektedir (Özabacı & Acat, 2005; Gültekin, 2015, Şimşek, 2024). Öğretmenlerin sözlerinin güvenilir olması gerektiğini Şahin (2011); öğrencilere göre kaliteli öğretmenlerde olması gereken özellikler arasında güvenilir olmanın bulunduğunu (İhtiyaroğlu, 2014a, 2014b) yaptıkları çalışmalarla ortaya koymuştur. Ayrıca

güvenilir olan öğretmenler, sınıfta öğrenciler tarafından daha fazla rol model alınmaktadır (Yeşil & Coşkun, 2019). Bu sebeple öğrencilerde istenilen davranış değişikliğinin sağlanması ve verilen mesajın öğrencide olumlu bir etki oluşturması için öğretmenlerin güvenilir olmaları gerekmektedir.

Tablo 2.1.2. *Adaletli Olmaya Yönelik İletişim Ayetleri*

TEMA	KOD	ÖRNEK AYET
Adaletli olma	Eşitliği sağlama	“... Şimdi, bu adamla, doğru yolda yürüyerek adaleti emreden kimse eşit olur mu?” Nahl 16/76 “Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar...” Nahl 16/90
	Tarafsız davranma	“Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi âdil davranmamaya itmesin.” Mâide 5/8 “...Ölçü ve tartıyı tam adaletle yapın... Söylediğiniz zaman da, yakınınız da olsa âdil olun...” En’am 6/152

Tablo 2 incelendiğinde adaletin İslam dininin temel ilkelerinden biri olduğu ve Kur’an-ı Kerim’de ölçü ve tartıda, şahitlikte, insanlar arasında hüküm verirken ve her an insanların adil olmaya çağırıldığı görülmektedir. Yine insan ilişkilerinde eşitlik ve hakkaniyetle muamele yapmayı tavsiye eden ayetlerde de adalet değeri vurgulanmaktadır.

Sınıfta kaynak durumunda bulunan öğretmenlerin, öğrencilere eşit muamelede bulunması ve tarafsız değerlendirme yapabilmesi adil olmasını sağlayan ölçütlerdendir (İhtiyaroğlu, 2014a, 2014b). Öğretmenlerin, öğrencilere eşit muamelede bulunması öğrencilerin motivasyonunu artırdığı gibi bazı öğrencilere gösterilen fazla ilgi diğer öğrencilerin motivasyonunu azaltabilir (Sürücü & Ünal, 2018). Öğretmen adayları ile yapılan bir araştırmaya göre ideal bir öğretmenin her öğrenciye eşit değer vermesi, hepsine eşit mesafede olması gerekmektedir (Çalışkan vd., 2013). Ubuz & Sarı (2009) da yaptıkları araştırmada iyi bir öğretmenin sahip olması gereken kişisel özelliklerin başında adil olması ve öğrencilere eşit davranması gerektiğini belirtmiştir.

Öğretmenin tarafsız ve adil olması, öğrencilerin öğretmene güven duymasına ve rahatlamasına yardımcı olur. Öğrencilerin değerlendirilmelerinin tarafsız ve eşit şartlarda yapılacağını bilmek daha fazla çaba göstermelerini sağlar ve daha fazla motivasyonla derse katılımlarını destekler (İhtiyaroğlu, 2014a; 2014b). Öğretmenin adil ve tarafsız olması, sağlıklı bir öğrenme ortamının oluşmasına, öğrencilerin güven duymasına ve öğrencilerde eşitlik ve adalet

duygularının gelişmesine katkıda bulunur. Bu nedenle, eşitlikçi ve tarafsız bir tutum, öğretmenlik mesleğinde önemli bir özelliktir.

Tablo 2.1.3. Hoşgörülü Olmaya Yönelik İletişim Ayetleri

TEMA	KOD	ÖRNEK AYET
Hoşgörülü olma	Anlayış gösterme	“... Sen şimdi güzel olan hoşgörü yolunu tut.” Hicr 15/85 “...Yine de siz, Allah hükmünü ortaya koyuncaya kadar affedin ve hoşgörün...” Bakara 2/109
	Farklılıklara saygı gösterme	“... Ama affeder, hoşgörülü ve bağışlayıcı davranırsanız, şüphesiz Allah da çok bağışlayıcı ve engin merhamet sahibidir.” Teğâbun 64/14 “...Bağışlasınlar, hoş görsünler; Allah’ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz?..” Nûr 24/22

Tablo 3 incelendiğinde Kur’an-ı Kerim’de insanlar arasında hoşgörü eksenli bir iletişim tavsiye edildiği görülmektedir. Hoşgörü, farklı düşünce ve davranışlara karşı anlayışlı olmayı, saygı göstermeyi ifade eder. Ancak hoşgörü kavramı, her türlü davranışa anlayış göstermek anlamına gelmediği gibi mutlak bir özgürlüğü de içermez (Kepenekçi, 2004). Hoşgörülü olmak öğretmen olanlarda veya öğretmenlik mesleğini tercih edenlerde aranacak kişilik özelliklerinden birisidir (Taşkaya, 2012). Öğretmen adayları hoşgörüyü tanımlarken, en fazla farklılıklara fikirlere saygı ifadelerini kullanmışlardır (Utkugün, 2019). Hoşgörü sahibi öğretmenlerin dersin anlaşılmasını gibi durumlarda anlayışlı olup farklı yollar kullanması, öğrencilerin önemsendiğini hissetmesini ve sınıf içinde demokratik bir havanın hâkim olmasını sağlayabilir (Yeşil & Coşkun, 2019; Işıktaş, 2015). Bu sebeple öğretmenlerin, her öğrencinin farklı kültür ve yeteneklere sahip olduğunun bilincinde ve öğrencilerinin yaşadığı zorluklara karşı anlayış gösterebilmesi için hoşgörü değerine sahip olması gerekmektedir.

Tablo 2.1.4. Sabırlı Olmaya Yönelik İletişim Ayetleri

TEMA	KOD	ÖRNEK AYET
Sabırlı olma	Sabır isteme	“... Sabır ve namazla yardım dileyin. Şüphesiz Allah sabredenlerin yanındadır.” Bakara 2/153 “...Bizi sabırla donat, bize sebat ver ve inkârcı topluluğa karşı bize yardım et!” diye niyazda bulundular. Bakara 2/250
	Metanetli olma/ Dayanma	“Sen sabret; sabır göstermen de Allah’ın ihsanı sayesinde olacaktır...” Nahl 16/127 “Resulüm! Sen onların söylediklerini sabırla karşıla...” Kâf 50/39

Tablo 4 incelendiğinde Kur'an-ı Kerim'de yer verilen bir diğer erdemli davranışın da sabır olduğu görülmektedir. Sabırlı olmak, birtakım zorluklarla karşılaşınca sakin kalmak, acele etmemek ve kendi duygularını kontrol edebilmek demektir (Bayraktar, 2021). Kur'an-ı Kerim'de insanlara başlarına gelen musibetler karşısında sabırlı davranmaları sonucunda Allah'ın takdirinin daha hayırlı olacağı öğütlenmektedir.

Eğitim sürecinden istenilen çıktıyı almak uzun zaman gerektirmektedir. Dolayısıyla öğretmenlerin hem kendi duygularını kontrol altında tutmaları hem de öğrencilerinin isteklerini, davranışlarını yönlendirebilmeleri (Işıktaş, 2015) ve bu süreçte istedikleri sonucu görebilmek için sabırlı olmaları gerekmektedir. Her öğrencinin gelişim ve anlama düzeyi farklı olduğundan öğretmenin sabırla öğrencinin gelişimini takip etmesi ve ilerlemesini değerlendirmesi önemlidir (Meriç & Erdem, 2023; Bayraktar, 2021). Aksi durumda öğretmenler verdikleri emeğin karşılığını alamayacaklarını düşünerek motivasyonları olumsuz yönde etkilenecektir. Bu sebeple öğretmenlerin, her öğrencinin gelişim düzeylerinin farklı olduğunun ve noksanlıklarının olabileceğinin bilincinde olması ve kendi duygularına hâkim olarak bu süreçleri sabırla karşılaması gerekmektedir.

Tablo 2.1.5. *Beden Dilini Kullanmaya Yönelik İletişim Ayetleri*

TEMA	KOD	ÖRNEK AYET
Beden dilini Kullanma	Yürüyüşünde doğal olma	“Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma! Ne yeri yarabilir ne de dağlarla boy ölçüseyebilirsin.” İsrâ 17/37 “Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme!” Lokman 31/18
	Yüz mimikleri	“Kendisine âmâ geldi diye yüzünü ekşitti ve döndü. Sen nereden bileceksin, belki o arınacaktı?” Abese 80/1-3

Tablo 5 incelendiğinde Kur'an-ı Kerim'de insanlara beden dilini kullanma noktasında kibir ve böbürlenmeden sakınarak yürüyüşlerinde doğal olmaları ve insanlara karşı yüz ifadelerini kullanırken dikkat etmeleri öğütlenmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bahsedilen “böbürlenerek yürüme” insanların birbirlerine karşı üstünlük taslamak amacıyla yaptıkları hareketlerin bedensel ifadesidir.

Öğretmenler sınıf içinde beden dili hareketlerini kullanarak öğrencilere mesaj iletmeye çalışırlar. Öğrenciler yoğun bir şekilde kullanılan beden dili hareketlerinden olumlu veya olumsuz yönde etkilenirler (Benzer, 2015; Çapar & Tomul, 2022). Öğretmenler beden dili hareketlerini

sınıfta öğrencilerin dikkatini derse çekmek, sessizliği sağlamak, öğrenci davranışlarını onaylamak veya reddetmek amacıyla kullanırlar. Beden dili hareketleri sınıfta olumlu mesafeye dikkat edilerek kullanıldığı takdirde öğrencileri olumlu yönde etkileyecektir (Kaya, 2011). Aksi halde öğrencilerin kişisel alanlarına girildiğinde öğrenciler bu durumda kendilerini stres altında hissedebilirler. Bu nedenle öğretmenler sınıfta bedenlerinin duruşunu, yürüme, ellerini ve kollarını kullanma şekillerini doğru biçimde düzenlediklerinde sınıf içi iletişime olumlu katkıda bulunabilirler.

İnsanlarla iletişim kurarken, kişi kendisini ifade ederken kullanılan mimiklerde karşı tarafa vermek istenilen mesajı anlamlandırma açısından önemlidir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de kaynak durumunda olan peygamberin kendisini dinlemeye gelen kişiye kullandığı yüz mimiği sebebiyle uyarılması dikkat çekicidir (Komisyon, 2014). Sınıfta kaynak durumunda olan öğretmenin de kullandığı jest ve mimikler öğrencileri etkiler. Öğretmenin sinirli, üzgün, sevinçli veya gergin olduğu yüzüne yansır ve bu da öğrencileri olumlu ya da olumsuz bir etki oluşturur (Aytekin & Ateş, 2020). Sınıfa sinirli bir ifadeyle giren öğretmen nasıl ki öğrencileri olumsuz etkileyecekse, gülümseyerek giren bir öğretmen de öğrencileri olumlu şekilde etkileyecektir (Çapar & Tomul, 2022). Öğretmenlerin sinirli, yorgun ve bıkmış olarak kullandıkları yüz ifadelerinin, öğrencilerin derse karşı ilgisini azalttığı tespit edilmiştir (Hürmeriç, 2008). Bu nedenle öğretmenlerin sınıfta olumlu bir atmosfer oluşturabilmesi ve öğrencilerin ilgisini çekmek amacıyla kullanacağı yüz ifadelerini seçerken dikkatli olması gerekmektedir

2.2 Öğretmenlerin Mesleki Özelliklerine Yönelik İletişim Ayetleri

Bu bölümde Kur'an-ı Kerim'deki iletişim ayetleri öğretmenlerin mesleki özellikleri açısından incelenmiş, temalar ve kodlar altında gruplandırılmış, ayetlerden örnekler sunulmuş ve örnek ayetler kapsamında öğretmenlerin sahip olmaları gereken mesleki özellikler yorumlanmıştır.

Tablo 2.2.1. *Bilgi Sahibi Olmaya Yönelik Ayetler*

TEMA	KOD	ÖRNEK AYET
Bilgi Sahibi Olma	Bilgisiz olduğunda eylemsiz kalma	"Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme..." İsrâ 17/36
		"İnsanlardan kimi vardır ki, hiçbir bilgisi olmadığı hâlde, Allah hakkında tartışmaya girer..." Hac 22/3
	Bilmediğini sorma	"Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun." Enbiya 21/7
	Bilgide ehil olma	"Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder..." Nisa 4/58 "...De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" Zümer 39/9

Tablo 1 incelendiğinde bilgi sahibi olma teması altında oluşturulan kodlarla İslam dininin bilgiye ve ilim sahibi olmaya verdiği önemi ifade eden ayetler görülmektedir. Kur'an-ı Kerim insanın bilgisi olmadığı bir durumda yorumsuz kalmasını emreder. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'de insanlara bilgisizlik halinde pasif kalınmamasından ziyade bilgi sahibi olmak için gayret göstermenin gerektiği vurgulanmaktadır. Bu durum, bilgi sahibi olmadığının farkına varma, bilmediği konularda fikir yürütmeme ve insanların kendilerine sağlam kaynaklık edecek bilgiye ulaşmadan bir hüküm vermemesi demektir.

Günümüzde insanların bir konuda bilgi sahibi olması kadar bir konu hakkında bilgi sahibi değilse onun farkında olması ve bilgi eksiği olduğu konularda fikir yürütmemesi de önemlidir. Hızla değişen ve gelişen teknoloji ve bilgi kaynaklarına ulaşma imkânının artması nedeniyle insanların sahip olduğu bilgi hem artmakta hem de sürekli değişim göstermektedir. Bu durum da bireyleri yaşamları boyunca devam edecek olan öğrenme sürecini yönlendirmektedir. Teknolojinin her alana hızla yayılması sonucunda her meslek grubu bu değişikliklerden etkilenmiştir. Eğitim alanı da bu alanlardan birisidir. Çok çeşitli yazılı, görsel ve işitsel kaynakların tek kaynak olan ders kitaplarının yerini almasıyla öğretmenlerinde artık farklı becerilere sahip olması beklenmektedir. Öğretmenlerin hangi alanda bilgiye ihtiyacı olduğunun farkında olması, kendisine kaynaklık yapacak bilgiyi eleştirel düşünme becerilerini ve gelişen teknolojik imkânları da kullanarak araştırıp, sorgulayarak elde edebilmesi, teknolojiyi öğretim sürecinde kullanabilmesi anlamına gelen bilgi okuryazarlığı becerisine sahip olması gerekmektedir. Yani öğretmenlerin, öğrencilere doğru bilgiye ulaşma yollarını öğretebilmesi için ilk önce kendileri öğrenmeyi öğrenme sürecine yönelik farkındalık geliştirmelidir. Öğrenmeyi öğrenme, kişinin kendi öğrenme süreci ve ihtiyaçlarının farkında olması, kendisini motive edebilmesi ve bu becerileri hayatı boyunca edineceği öğrenmelerde kullanabilmesidir (Çatal, 2019). Kendisi bilgi okuryazarı olmayan ya da öğrenmeyi bilmeyen bir öğretmenin, bu beceriyi öğrencisine

Din ve İnsan Dergisi

مجلة الدين والإنسان - Journal of Religion and Human

2024 كانون الأول / December / العدد: 8 / Issue / المجلد: 4 / Cilt / Volume

kazandırmada rehberlik edebilmesi mümkün değildir (Akkoyunlu & Kurbanoglu, 2003; Gömleksiz vd., 2013; Aldemir, 2003; Adıgüzel, 2005; İzci & Koç, 2012). Bu nedenle öğretmenler ilk önce hangi alanlarda bilgi eksikliği olduğunun farkına varmalı, bu eksikliği tamamlamak ve kendini geliştirebilmek amacıyla aktif bir şekilde gayret göstermelidirler.

Kur'an-ı Kerim insana bilmediği konuda yorum yapmamayı emrederken; bu konuda insanın bilmediğini araştırarak öğrenmesi gerektiğini vurgular. Öğrenme ve öğretme metotlarında araştırarak öğrenme önemli bir yere sahiptir (Kılınc & Çalışkan, 2018). Kur'an-ı Kerim'de "Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun." (Enbiya 21/7) ayeti ile hem soru sormak teşvik edilmiş hem de sorunun bilgili insanlara yöneltilmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Öğretmenlerin sahip olduğu nitelikli bilgi öğrencilerde güven ve saygı duygusunu ortaya çıkartır. Öğrenciler yeni öğrendikleri konular hakkında veya merak ettikleri konular hakkında öğretmenlerine sordukları her sorunun cevaplandırılmasını isterler. Alan bilgisi tam olan öğretmen kendisine güvenir, rahat hareket eder. Alanında bilgi eksikliği olan öğretmen kendine güvenemez ve öğrencilerden gelen sorular karşısında zor duruma düşebilir. Öğretmenler bildiklerini anlatabilen, öğretebilen bilmediklerini araştırıp öğrenen her zaman ilimle, okumakla zaman geçiren insanlar olmalıdır. Öğretmenin bilmediği konuların, cevaplayamadığı soruların fazla olması, öğrencilerin kendisine olan güvenini zedeleyebilir ve o zamana kadar verilen bilgilerin doğruluğundan şüphe edilebilir. Öğretmenin öğrenciler üzerinde etkisi azalmaya başlayınca öğretmenler bu durumu telafi edebilmek ve kendi bilgi eksikliğini gizlemek adına sınıfta otoriter davranmaya çalışabilirler. (Bayraktar, 2021; Şimşek, 2024). Ayrıca Kur'an-ı Kerim, sorunun ilim sahiplerine sorulmasını emreder. Bu emir, günümüzde dijital dünyada yer alan birçok bilginin hemen kabul edilmemesi gerektiğini ortaya koyar ve doğru bilgiye ulaşma konusunda farkındalık geliştirmeyi de beraberinde getirir.

Bilmediğini soran, araştıran insanın gün geçtikçe işinde uzman olması beklenir. Bilenler ile bilmeyenlerin bir olmadığına işaret eden ayetlere baktığımızda İslam dininde bilgi konusunda ehil olmanın önemi anlaşılmaktadır. İnsanların yapacağı işlerde bilgi sahibi kişilerin görevlendirilmesi önemli bir husustur (Nisa 4/58). Ayette Allah (c.c.), emanetlerin mutlaka ehline verilmesini emreder. Burada bahsedilen emanet eşya olabileceği gibi devletin hizmet makamları da insanlardan bilgili olan kişilere emanet edilmelidir (Komisyon,2014). Toplumun ihtiyacı olan insanları yetiştirecek olan öğretmenlerinde iyi yetiştirilmiş olmaları ve görevlerini iyi bir şekilde yerine getirebilmek için bir takım mesleki ve kişisel özelliklere sahip olmaları gerekmektedir (Yetim & Göktaş, 2004). Öğretmenlerin sahip olmaları gereken nitelikler ile ilgili yapılan araştırmalarda nitelikli bir öğretmende bulunması gereken mesleki özelliklerin başında alanında uzman olması görüşü gelmektedir (İhtiyaroğlu, 2014a; İhtiyaroğlu, 2014b; Taşkaya, 2012; Çetin, 2001; Şimşek, 2024; Polat vd., 2019). Öğretmen atamalarında adayların alan bilgisini ölçen yazılı

sınavlar yapılması bu yüzden gerekli görülmektedir (Polat vd., 2019). Ancak öğretmen atamalarında geçerli olan kriterlerin yeterli olup olmadığı tartışılan bir konudur. Sınıfta sadece bilgiyi aktarıcı olarak bulunmayan, öğrencilerle duygusal bağ kurması gereken öğretmenlerin duygusal ve sosyal becerilere de sahip olmaları gerekmektedir (Polat vd., 2019; Karataş & Güleş, 2013; Eraslan, 2006; Gündoğdu vd., 2008; Koşar vd., 2018). Bu nedenle öğretmen seçimlerinde sadece akademik yönün değil, öğretmenin işinin ehli olmasını sağlayacak sosyal, psikolojik ve duygusal yönlerin de öğretmen seçimi sürecine dâhil edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Tablo 2.2.2. Geri Bildirimde Bulunmaya Yönelik Ayetler

TEMA	KOD	ÖRNEK AYET
Geri Bildirimde Bulunma	Olumlu Geri Bildirim	“Aralarında hüküm vermesi için Allah’a ve Resulüne davet edildiklerinde ‘işittik ve itaat ettik’ demek, sadece müminlerin söyleyeceği sözdür.” Nur 24/31 “Gerçek şu ki biz ‘Rabbinize iman edin’ diye seslenen bir davetçi işittik, hemen iman ettik.” Âl-i İmran 3/193
	Olumsuz Geri Bildirim	“...Size verdiğimiz kuvvetle sarılın ve dinleyin” demiştik “İşittik ve karşı geldik dediler...” Bakara 2/93 “... Kavminin ileri gelenleri, “Biz seni açıkça bir sapıklık içinde görüyoruz” dediler... Derken kavmi onu yalanladı...” Araf 7/59-64

Tablo 2 incelendiğinde iletişim sürecinin önemli aşamalarından olan geri bildirimde örnek olan ayetler görülmektedir. Kur’an-ı Kerim’de peygamberlerin tebliğ ettiği ilahi mesaja karşılık insanların “işittik, iman ettik” şeklinde vermiş oldukları olumlu cevaplar ve neticesinde değişen inanç ve davranışlarını örnek gösteren ayetler vardır. Burada kaynaktan gelen mesajlar alıcı tarafından algılanıp olumlu şekilde tepki verilmiştir. Alıcının, kaynağın istediği yönde tepki vermesi olumlu geri bildirim olarak nitelendirilir (Demiray, 2013).

Olumsuz geri bildirimde ise peygamberlerin yapmış olduğu tebliğe karşılık insanların “işittik, karşı geldik veya dinledik ve itaat etmiyoruz” şeklindeki sözlü geri bildirimleri Kur’an-ı Kerim’den verilebilecek örneklerdendir. Olumsuz geri bildirim alıcıda istenilen davranış değişikliğinin olmaması durumudur. İletişim sürecinde istenilen hedefe ulaşamadığını göstermektedir (Demiray, 2013).

Geri bildirim, öğrencilerin öğrendiklerini değerlendirmede kullanılan ve öğrenci-öğretmen iletişimini güçlendiren bir yöntemdir (Köğce & Baki, 2014). İletişim sürecini tek yönlülükten çıkartması, alıcının kaynağın göndermiş olduğu mesajı anlayıp anlamadığını ortaya koyması veya bu mesajın ne derecede etkili olduğunu ölçmesi bakımından geri bildirim önemlidir

(Erdem, 2010). Eğitimde amaç, planlanan hedef davranış ve kazanımların öğrencilere aktarılması ve bu aktarma sürecinin ne ölçüde başarılı olduğunun tespit edilebilmesi olduğu için öğretmenlerin geri bildirim sürecini etkin kullanmaları önem taşımaktadır (Ergin, 2014).

Geri bildirim verilirken hem sözlü hem de sözsüz ifadeler birlikte kullanılabilir. Öğretmenler öğrencilere sözlü, sözsüz veya yazılı bir şekilde verecekleri geri bildirimler bazen olumlu bazen de olumsuz olabilir. Olumlu ve olumsuz geri bildirimler öğrencinin kendi başarısı hakkında fikir sahibi olmasını sağlar. Bu yüzden her iki geri bildirim şekli de kullanılmalıdır. Öğrenciye her zaman olumsuz geri bildirim verilmesi uygun olmayacağı gibi her zaman olumlu geri bildirim verilmesi de beklenemez. Sürekli verilen olumsuz geri bildirimler öğrencinin derse karşı ilgisini azaltacağı gibi öğrenci de kendisini savunucu davranışların ortaya çıkmasına neden olabilir (Ergin, 2014). Geri bildirim sadece öğretimi değerlendirmekle kalmaz, aynı zamanda bir sonraki adımda öğretmene yapacağı planlama hakkında da fikir verir (Ayar, 2009).

Karaca (2011) tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin kendilerine verilecek olan geri bildirim gerekliliğinin farkında oldukları ancak geri bildirim açık ve anlaşılır olmasını istedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Dökmen (1982) tarafından yapılan araştırmada geri bildirim ile birlikte olumlu pekiştireç verilen öğrencilerin geri bildirim ile olumsuz pekiştireç verilen öğrencilerden daha başarılı olduklarını tespit edilmiştir. Öğrencinin seviyesine uygun ve doğru zamanda verilen olumlu pekiştireçlerin öğrencilerin başarısını arttırdığı şeklinde yorumlanmıştır. Köğce ve Baki'nin (2014) yapmış olduğu araştırmaya göre ise öğrencilerin öğrenmesi devam ederken süreç içerisinde anında geri bildirim verilmesi gerekmektedir.

Öğretmenlerin sınıfta düzenli geri bildirim vermesi öğrenci-öğretmen ilişkisini güçlendireceği gibi öğrenme süreci hakkında değerlendirme yapılabilmesini, öğrencilerin kendi durumları hakkında fikir sahibi olmalarını ve derse karşı motive olmalarını da sağlar. Öğretmenin geri bildirim alamaması, aldığı geri bildirim iyi değerlendirememesi de bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir durumda öğretmenlerin eksiklikleri gidermek için telafi planı hazırlamada ve bu planı uygulamada sorun yaşamaması kaçınılmazdır (Aytekin & Ateş, 2020; Çapar & Tomul, 2022). Bu nedenle, geri bildirim öğrenci başarısına etkisi göz önüne alınarak geri bildirim sözlü, sözsüz, olumlu, olumsuz şekilde yerinde ve zamanında verilmesi ve öğrencinin düzeyine uygun olması gibi etkenler hakkında öğretmenlerin bilinçli olması gerekmektedir.

Tablo 2.2.3. *Empati Becerisine Yönelik Ayetler*

TEMA	KOD	ÖRNEK AYET
	Yardımda duyarlı olma	“...Kazandıklarınızın ve sizin için yerden çıkardıklarımızın iyilerinden verin. Kendinizin ancak içiniz çekmeye alabileceğiniz âdi şeyleri hayır diye vermeye kalkışmayın.” Bakara 2/267 “Onlar, kendileri (yemek) istedikleri halde yiyeceği yoksula, yetime ve esire ikram ederler.” İnsan Suresi 76/8
Empati Becerisi	İnsan ilişkilerinde empati	“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti...” İsrâ 17/23-24 “Allah’tan başkasına tapanlara kötü söz söylemeyin; sonra onlar da bilmeden, taşkınlık yaparak Allah hakkında kötü sözler söylerler...” En’âm 6/108
	Empati noksanlığı	“Eksik ölçüp tartanların vay haline! Onlar, insanlardan ölçerek bir şey aldıklarında tam ölçerler. Kendileri başkalarına vermek için ölçüp tarttıklarında ise haksızlık ederler (eksiltirler)...” Mutaffifin 83/1-6

Tablo 3 incelendiğinde Kur’an-ı Kerim’den empati kapsamında değerlendirilen ayetler görülmektedir. Kur’an-ı Kerim’de toplumsal ilişkilerde yaşlı ana-baba, yetimler ve farklı inanışlarda olan insanların halinden anlama ve bu kişilere karşı hassas davranma konusunda uyarılarda bulunmaktadır. İnsanların kendi küçüklüğünü hatırlayarak ana-babası yaşlandığında onlara karşı merhametli davranması emredilmektedir (İsrâ 17/23-24). Farklı düşünce ve inanışta olanlara karşı kötü söz söylenmesi, onların da Allah’a karşı kötü sözlerde bulunabilecekleri düşüncesiyle yasaklanmaktadır (En’âm 6/108). Ölçü ve tartıda insanların kendileri için tam ölçüm yapılmasını isteyip başkaları için eksik ölçüm yapmasına değinilen ayet empati noksanlığına işaret etmektedir (Mutaffifin 83/1-6).

Empati becerisi insan ilişkilerini kolaylaştıran, insanların birbirlerinin hallerinden anlamayı, kendilerini başkalarının yerine koyarak onların yerinden hayata bakmayı içeren bir kavramdır (Dökmen, 2021). Toplumda sağlıklı bir iletişim ve ilişki kurulabilmesi için empati becerisinin insanlara kazandırılması gerekmektedir. Bunun içinde bireylerin aldıkları eğitim ortamında empati becerisine sahip öğretmenler olmalı ve sınıf ortamında empatik davranışlar hâkim olmalıdır (Pala, 2008). Empatik davranışların olduğu bir sınıf ortamında öğretmen öğrencisini olduğu gibi kabul eder ve kendi fikirlerini dayatma yoluna gitmez (Özgan, 1999). Empati becerisinde eksiklik bulunan öğretmen ise alan bilgisi ve ders anlatımı iyi de olsa bazı kazanımları öğrenciye aktarmada eksiklik yaşaması ihtimali yüksektir (Şahin & Şahin, 1999). Öğretmenin görevi sadece ders anlatmak olmayıp öğrencilerinin kendilerini tanımlarına destek olmak ve karşılaştıkları problemleri çözmelerinde rehberlik etmek de öğretmenin

sorumluluğundadır. Bu nedenle öğretmenlerin yeri geldiğinde empati becerilerine sahip olup olmadığı hakkında özdeğerlendirme yapması, onun kendini daha fazla geliştirmesi açısından önemlidir (Akkoyun, 1982).

Öğretmenlerin empati becerisi ve sınıf yönetimi becerisi arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmaya göre empatik becerileri yüksek olan öğretmenlerin sınıf yönetimi yeterliliğinin de yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Dinçel vd., 2022). Çelikkaleli ve Avcı'nın (2015) yapmış olduğu araştırmaya göre ise empatik eğilim ile sınıf içi istenmeyen öğrenci davranışları arasında olumsuz yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Empati yapabilen öğretmenlerin öğrencilere karşı olumlu halleri, sıcak ve sevecen tavırları ve destekleyici olmaları, öğrencilerin istenmeyen davranışlarını değiştirmede önemli bir güce sahiptir. Uzun vd. (2018) yapmış olduğu çalışmaya göre anlama ve empati kurabilme davranışları öğrencilerin derse olan ilgilerini olumlu yönde etkilemektedir. Bu nedenle öğretmenlerin, öğrencilerin akademik, sosyal ve duyuşsal gelişimini destekleyebilmesi, öğrencilerle daha güçlü bağlar kurabilmesi ve motivasyonu artırabilmesi için empati becerilerine sahip olması gerekmektedir.

Tablo 2.2.4. Etkili Konuşma Becerisine Yönelik Ayetler

TEMA	KOD	ÖRNEK AYET
Etkili Konuşma Becerisi	Ses seviyesi	“... Sesini alçalt. Çünkü seslerin en çirkinini, şüphesiz eşeklerin sesidir!” Lokman 31/19 “Seslerinizi peygamberin sesinden daha fazla yükseltmeyin, birbirinize bağırdığınız gibi ona bağırmayın...” Hucurât 49/2-3
	Akıcı Konuşma	“Rabbim yüreğime genişlik ver, işimi bana kolaylaştır, dilimden bağı çöz ki sözümü anlasınlar” Ta-ha 20/25-28 “Kardeşim Harun’un dili benimkinden daha düzgündür...” Kasas 28/34
	Güzel söyleme	“... Güzel sözü, kökü sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca benzetti.” İbrahim 14/24 “Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler; yoksa şeytan aralarına girer....” İsrâ 17/53
	Kötü kullanma	“... Kendi kendinizi ayıplamayın; birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın; inandıktan sonra yoldan çıkmış olmak ne kötü bir addır...” Hucurât 49/11 “Kötü sözün misali de kökü yerden sökülmiş, ayakta duramayan kötü bir ağaçtır.” İbrahim 14/26
	Güzel sözlerle ikna etme	“İçlerinden zulmedenler hariç, Kitap ehli ile ancak en güzel bir yolla mücadele edin ...” Ankebût 29/46 “Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış...” Nahl 16/125
	Yumuşak üslup kullanma	“Yine de ona söyleyeceklerinizi yumuşak bir üslupla söyleyin...” Ta-Ha 20/44 “Firavun'a gidin, çünkü o gerçekten azdı. Varın da ona yumuşak söz söyleyin; olur ki, öğüt dinler yahut korkar.” Ta-Ha 20/43-44

Tablo 4 incelendiğinde ilahi mesajı insanlara açıklamak ile görevli olan peygamberlerin konuşma becerilerinin önemine vurgu yapan ayetler görülmektedir. Kur’an-ı Kerim’de birçok yerde ses tonlamasına dikkat edilmesiyle ilgili uyarılarda bulunulmuştur. Ses düzeyi, konuşmanın yapıldığı mekânın büyüklüğüne, küçüklüğüne, dinleyicilerin konuşmacıya yakınlığına, uzaklığına dinleyicilerin azlığına ve çokluğuna göre değişmesi gerekmektedir. Ses, dinleyicilerin rahatça duyabileceği ve anlayabileceği bir seviyede olmalıdır (Ergin, 2014). Sesin düzeyi çok düşükse, dinleyiciler konuşmayı duyma ve anlama da sıkıntı yaşayabilirler. Yine ses seviyesi çok yüksekse, dinleyiciler rahatsız olabilir veya konuşmacının ifade etmeye çalıştığı mesajı anlamakta

zorlanabilirler. Bu nedenle, ses seviyesi ortamın özelliklerine ve dinleyicilerin ihtiyaçlarına uygun şekilde ayarlanmalıdır (Güven, 2013).

Sesin seviyesi kadar sesin tonunun da tekdüze olmaması önemlidir. Gerektiğinde öğrencilerin dikkatini çekebilmek amacıyla sesini yükselip alçaltabilen öğretmen bu sayede öğrencilerin derse olan dikkatlerinin dağılmasını önleyebilir. Öğretmen farklı ses tonları kullanarak öğrencinin derse ilgisini çekebilir ve anlatılan konunun önemini daha iyi vurgulayabilir (Demiray, 2013). Sınıfta etkili bir dil kullanan öğretmenler, öğrencilerle sağlıklı iletişim kurabilir ve derslerin daha akıcı geçmesini sağlayabilirler (Kama & Doğan, 2023). Bu nedenle öğretmenlerin ses seviyesini, vurgu ve tonlamalarını ders esnasında öğrencilerin ilgilerini çekebilmek amacıyla etkili kullanmaları gerekmektedir.

İletişimde etkili konuşma becerisi açısından önemli olan unsurlardan biri de akıcı konuşmadır. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa'nın konuşurken yaşadığı güçlüğü dikkat çekilen ayette akıcı konuşmanın önemi anlaşılmaktadır. Burada ilahi mesajı tebliğ konusunda Hz. Musa, Allah (c.c)'a dua ederek kardeşi Harun'un yardımını istemektedir (Komisyon, 2014). Buradan akıcı konuşmanın muhatabı etkilemede ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır Akıcı konuşma, iletilen bilginin daha kolay algılanmasına yardımcı olur. Öğretmenlerin etkili konuşma becerileri öğrencilerin derse karşı olan bilişsel ve duyuşsal ilgilerini pozitif yönde etkilemektedir (Uzun vd., 2018). Dersin sunumunda etkili bir öğretmenin diksiyonunun düzgün olması, dile hâkim olması ve ses tonunu etkili kullanması gerekmektedir (Karakelle, 2005). Bu nedenle öğretmenlerin, bilgili olduğunu gösterebilmesi ve dersin sunumunu etkili bir şekilde gerçekleştirebilmesi için akıcı konuşma ve düzgün bir telaffuz becerisine sahip olması beklenmektedir.

Kur'an-ı Kerim, insanlara konuşurken ses seviyesine ve akıcı konuşmaya dikkat etmesini tavsiye ettiği gibi İslam dinine davette güzel sözün esas alınmasını, kötü sözlerden uzak durulmasını da istemektedir. İnsanlar güzel sözlerden etkilenirler ve kötü, kaba veya kırıcı, sert sözlerden hoşlanmazlar. Sert, kaba ve çirkin sözler insanlar arasındaki saygı ve sevgiyi yok edeceği gibi insanlar arasında nefret, kin gibi olumsuzlukların çoğalmasına da neden olur (Buladı,2018). Güzel sözler kullanarak karşımızdaki insanı etkilemeye, ikna etmeye çalışmak davranış ve fikir değişikliğinin kalıcı olması açısından önemlidir. İletişim sürecinin etkili bir şekilde kullanıldığı eğitim-öğretim ortamlarında da öğretmenlerin ikna becerisine sahip olması gerekmektedir. İkna etmede amaç karşıdaki topluluğun fikirlerini etkileyip değiştirmesini sağlamaktır; bu amaçla da kaynak durumunda olan kişiler ikna etme tekniklerini bilmelidir (Yangil & Ünal,2019). İkna becerisi ve özgüveni yüksek olan kişilerin toplumdaki diğer insanları etkileyebilme potansiyelleri daha fazladır (Okur vd., 2013). Öğretmenin güzel konuşma becerisiyle öğrencileri etkilemesi ve ikna etmesi öğrencilerin derse ilgisini çekmekte (Uzun vd., 2018) ve dersin hedeflenen kazanımlara ulaşmasında olumlu bir etki oluşturmaktadır (Okur vd.,

2013). Öğretmenlerin sürekli aynı tonda konuşması, ses seviyesinin değişmemesi ve argo ifadeler kullanımı öğrencilerin motivasyonunu azaltmaktadır (Sürücü ve Ünal,2018). Öğretmenlerin güzel sözler kullanarak öğrencilere hitap etmesi, kötü söz ve argo kelimeleri kullanmaktan sakınması öğrencilerin motivasyonlarının artırması, olumlu davranışların teşvik edilmesi ve sınıf içi iletişimi güçlendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Peygamberler tebliğ görevini yerine getirirken kullandıkları sözün güzel olmasının yanı sıra bu sözü nasıl ifade ettikleri de önemlidir. Bu yüzden peygamberlere insanlara hitap ederken yumuşak, güzel bir üslup kullanmaları tavsiye edilmiştir. Yumuşak bir üslup kullanmak iletişim sürecinde alıcıyı olumlu yönde etkilemesi açısından önemlidir. İletişimde kullanılan sert ve kaba olan üslup muhatabın söylemek istediği mesajı kabul etmesini zorlaştırabilir. Kullanılan üslup, sözün kendisi kadar önemlidir (Karadüz & Sayın, 2015; Buladı, 2018). Dolayısıyla en güzel ve en doğru sözler bile kaba, sert bir üslup ile söylendiği zaman karşıdaki kişiyi istenilen şekilde etkilemeyecektir. Bu nedenle öğretmenlerin iletişim sürecinde nazik, kibar ve yumuşak bir üslup tercih etmesi faydalı olacaktır.

Tablo 2.2.5. Dinleme Becerisine Yönelik Ayetler

TEMA	KOD	ÖRNEK AYET
Etkin Dinleme Becerisi	Etkili Dinleme	“Kur’an okunduğu zaman, onu dinleyin ve susun ki size rahmet edilsin.” Araf 7/204 “Ancak dinleyenler icâbet eder...” Enam 6/36
	Yüzeysel dinleme	“Onlardan kimi gelip seni dinler. Nitekim yanından çıkıp gittikleri zaman, kendilerine ilim verilenlere derler ki: O biraz önce ne söyledi...” Muhammed 47/16 “Eğer onları, doğru yola çağırırsanız işitmezler. Sen onların sana baktıklarını görürsün hâlbuki onlar görmezler.” A’raf 7/198-199
	Gürültü engeli	“İnkâr edenler dediler ki: Bu Kur’an-ı dinlemeyin, o okunurken gürültü edin, belki galip gelirsiniz...”Fussilet 41/26-28

Tablo 5 incelendiğinde Kur’an-ı Kerim’de etkili dinleme ile ilgili ayetler görülmektedir. Etkin dinleme karşımızdaki kişinin duygularını, düşüncelerini ve ihtiyaçlarını anlamanın, ona saygı duyulduğunu ve önemsendiğini göstermenin bir şeklidir. Etkili dinleme, insan ilişkilerinde olduğu kadar öğrenme sürecinde de önemli bir yere sahiptir (Gümrükçüoğlu, 2013).

Öğretmenler etkin dinleme becerilerini kullanarak öğrencilerin kendilerini ifade etmelerine ve problem çözme becerilerine katkıda bulunabilirler. Öğretmen, etkin dinleme

aracılığıyla öğrencinin duygularını doğru bir şekilde anladığını ve öğrenciye kendisinin anlaşıldığını göstermelidir. Etkili dinleme öğrencinin özgüvenini artırır, öğrencilerin duygusal zekâlarının gelişmesine ve iş birliği içinde çözüm üretmeye yardımcı olur (Selimhocaoglu, 2004).

Dinlemenin iletişim sürecini daha etkili hale getirdiğine “Ancak dinleyenler icâbet eder” (Enam 6/36) ayetinde işaret edilmektedir. Kur’an-ı Kerim’de Hz. Peygamberi dinlemeye gelen ancak onun söylediklerine ilgi duymadığı için iletişim sonucunda herhangi bir düşünce ve davranış değişikliği olmayan insanlar sadece yüzeysel bir şekilde söylenenleri işitirler ve etkin bir dinleme yapmamış olurlar. İlahi mesaj karşısında müşriklerin takındıkları bu tavır, kendilerini iletişime kapattıklarının ve yüzeysel bir dinleme yaptıklarına işarettir. İşitme fizyolojik ve maruz kaldığımız zorunlu bir durumdur, dinleme ise kişinin tercihine bağlıdır. Dinleyerek bir şeyler öğrenmek isteniliyorsa mutlaka aktif dinleme yapılmalıdır (Çifçi, 2001). Öğrencilerin sınıf ortamında dinleyerek bilgi elde etmesi, okul dışında kendi gayretiyle bu bilgiyi elde etmesinden daha kolay olmaktadır. Bu sebeple öğretmenler iletişim sürecini etkili bir şekilde sürdürerek sınıf ortamında hem öğrencilerin hem de kendilerinin etkili dinleme becerisini kazanmalarını ve geliştirmelerini destekleyebilirler.

Kama & Doğan’ın (2023) yapmış olduğu araştırma sonuçları, öğretmenlerin öğrencileri dinlemenin ne kadar önemli olduğunun bilincinde olduklarını ortaya koymaktadır. Araştırmada ayrıca sınıf içinde yapılan etkili dinlemenin öğrencinin önemsendiğinin bilinmesini sağladığı, özgüvenini olumlu etkilediği, kendini değerli hissettiği ve derse karşı ilgisini arttırdığı sonuçlarına da ulaşılmıştır. Yapılan diğer bir araştırmada ise öğretmen adaylarının etkili dinlemeyi bilgi edinmeyi ve öğrenmeyi sağlayan, iletişimi kolaylaştıran bir beceri olarak algıladığı saptanmıştır (Ulu, 2019).

Etkili dinleme sürecinin olumlu bir şekilde gerçekleşmesini ve iletişimin başarıya ulaşmasını etkileyen birçok etken vardır. Peygamberin yaşadığı dönemde ilahi mesajın insanlara ulaşmasını istemeyenler, onun insanlarla iletişimini olumsuz yönde etkilemeye çalışmıştır. Bu anlamda Kur’an-ı Kerim’de iletişim engeli olarak gürültüden bahsedildiğini görmekteyiz. Gürültülü ortamlarda iletilmek istenen mesajda bilgi kaybı yaşanabilir ve gürültü mesajda belirsizliğe ve değişikliğe neden olabilir (Kasapoğlu, 2015). Öğrenme ortamında yüksek gürültünün olması öğrenci-öğretmen iletişimini de olumsuz etkilemektedir (Aygün vd., 2022). Gürültülü bir ortam öğrencilerin dikkatlerinin dağılmasına ve öğrencilerin stresli, gergin hissetmelerine neden olmaktadır (Bulunuz vd., 2018). Bu nedenle öğretmenlerin, istenmeyen öğrenci davranışlarına karşı anında geri bildirim vermesi, sınıf kurallarını belirlemesi ve derse hazırlıklı gelerek öğrencilerin ilgilerini kendinde toplaması sınıf içinde oluşabilecek gürültüyü en aza indirmesi açısından önemlidir.

Sonuç ve Öneriler

Kur'an-ı Kerim evrensel değerler ve öğretiler içerdiği için hem bir araç hem de insan ilişkilerini düzenleyen ve geliştiren bir rehberdir. Öğretmenler için Kur'an-ı Kerim'in sunduğu mesajlar hem mesleki hem de kişisel gelişimlerine katkı sağlayacaktır. Bu mesajları eğitim süreçlerine dâhil etmek, öğrencilerin akademik başarılarını aynı zamanda ahlaki ve sosyal gelişimlerini de destekleyecektir. Bu araştırmada incelenen ayetler öğretmenlerin mesleki özellikler açısından bilgili olma, öğrencilerin durumlarını değerlendirebilmek amacıyla olumlu veya olumsuz geri bildirim verme ve öğrencilerle daha güçlü bağ kurabilmek için empati becerisine sahip olmaları gerektiğini ortaya koymuştur. Etkili konuşma ve etkili dinleme becerileri de kaynak durumunda bulunan öğretmenlerin sahip olması gereken mesleki özelliklerdendir. Bu araştırmada incelenen ayetler kapsamında öğretmenlerin kişisel özellikler açısından güvenilir olma, adil olma, hoşgörü sahibi olma, sabırlı olma ve beden dilini etkin kullanma becerilerine sahip olmaları gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Elde edilen bu sonuçlara dayanarak şunlar önerilebilir:

- Öğretmenlere bilgi eksikliği bulunan alanların farkında olması ve bu eksikliği tamamlayabilmek için bilgi okuryazarlığı becerilerini geliştirmesi,
- Öğretmenlere ulaştıkları bilginin doğruluğundan emin olması ve güvenilir bilgi kaynağı erişimine yönelik farkındalık eğitimleri alması,
- Ev ödevi ve proje gibi yazılı çalışmalara yazılı geri bildirim verilebileceği gibi yazılı ve sözlü geri bildirim her ikisi sınıf içinde dengeli kullanılması,
- Öğretmenlerin empatik bir dil kullanması, kendi duygu ve düşüncelerini paylaşarak öğrencilerle duygusal bağ kurmaya çalışması,
- Öğretmenlerin empati becerilerini geliştirmek amacıyla hizmet içi eğitimlere katılması,
- Etkili konuşma becerilerini geliştirmek amacıyla öğretmenlere bu alanda kitaplar okuması, kurslara katılması ve eğitimler alması,
- Sınıf içinde öğrencinin dikkatini dağıtan ve etkili dinlemeyi engelleyen unsurları azaltmaya çalışılması ve öğrenci ile konuşurken başka işler yapmamaya özen gösterilmesi,
- Sınav, ödev ve proje gibi yazılı materyallerin değerlendirilme kriterleri önceden belirlenmesi, her öğrenci aynı kriterlere göre değerlendirilmesi ve değerlendirilme sonucu öğrencilere açık bir şekilde ilan edilmesi,
- Öğrencilerin farklı kültürlerden geldiğinin bilincinde olunması ve kültürel farklılıklar hakkında bilgi sahibi olunması,

- Öğretmenler kendi ön yargılarının ve tutumlarının farkında olması ve kendini geliştirmek için kitaplar okuma ve eğitimlere katılması,
- Sabırlı olma ve stres yönetimi üzerine eğitimlere katılım sağlanması, zorlanılan durumlarda meslektaşlarla istişarede bulunulması,
- Öğretmenlerin farklı yüz ifadeleri kullanarak duygularını ifade etmesi ve gülümsemek gibi teşvik edici jestler kullanılması,
- Öğretmenlerin, meslektaşlardan veya öğrencilerden beden dilleri hakkında geri bildirim istemeleri ve bu geri bildirimleri dikkate alarak kendilerini geliştirmeleri önerilebilir.

Kaynakça

- Adıgüzel, A. (2005). Avrupa birliğine uyum sürecinde öğretmen niteliklerinde yeni bir boyut: bilgi okuryazarlığı. *Milli Eğitim Dergisi*, 167: 355-363
- Açıkalin, A. & Turan, S. (2018). *Okullarda etkili iletişim*. Pegem Akademi Yayınları
- Akkoyun, F. (1982). Empatik anlayış üzerine. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences, (JFES) 15/2 (1982): 63-69.*
- Akkoyunlu, B. & Kurbanoglu, S.(2004). Öğretmenlerin bilgi okuryazarlığı öz-yeterlik inancı üzerine bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27/27. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/87821>.
- Aküzüm, C. & Gültekin, S. Ö. (2017). Sınıf öğretmenlerinin iletişim becerileri ile sınıf yönetimi becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6/12 (2017): 88-107.
- Aldemir, A. (2003). Bilgiye erişimde yeni yaklaşım: bilgi okuryazarlığı. ÜNAK'03: Bilgiye Erişimde Değişen Yollar ve II. Tıbbi Bilgi Yönetimi ve Teknolojileri Sempozyumu, (25-26 Eylül), Ankara.
- Arıkan, R. (2011). *Araştırma yöntem ve teknikleri*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ayar, T. (2009). *Öğretme-öğrenme sürecinde geribildirim: dördüncü ve beşinci sınıf öğretmen ve öğrencilerinin görüşlerine göre sınıfta geribildirim kullanımının değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Çukurova Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aygün, H., Yıldırım, B., & Çakır, O. (2022). Acıpayam ilçesinde Milli Eğitime bağlı okullarda çalışan öğretmenlerde gürültü algısı ve gürültünün dikkat dağınıklığı üzerine etkisinin belirlenmesi. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 12/2 : 165-189.

- Aytekin, H. & Ateş, E. (2021). Eğitim-öğretim sürecinde öğretmenin beden dili. *The Journal of Academic Social Science*, 100 s.83-101.
- Batar, Y. (2020). İletişim modelleri ışığında dini iletişimin doğası. *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 11/2 s.417-439.
- Bayraktar, M. F. (2021). *İslam eğitiminde öğretmen öğrenci münasebetleri*. M.ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Benzer, A. (2015). Türkçe öğretiminde beden dili kullanımının öğrenme ve tutum üzerindeki rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30/1 33-47.
- Buladı, K. (2018). Kur'an'ın sözlü iletişimde öngördüğü dil üslubu. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4/1 : 21-54.
- Bulunuz, M., Bulunuz, N., Tavşanlı, Ö. F., Orbak, A. Y., vd. (2018). İlkokullarda gürültü kirliliğinin düzeyi, etkileri ve kontrol edilmesine yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Education Journal*, 26(3), 661-671. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.412246>
- Cebeci, S. (2003). *Öğrenme ve öğretme süreçlerinde dini iletişim*. İz Yayıncılık.
- Certel, H. (2008). Din-iletişim ilişkisi ve dini iletişim engelleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21/2: 127-158.
- Cüceloğlu, D. (2023). *İletişim donanımları*. Remzi Kitabevi.
- Çalışkan, Muhittin vd. (2013). Öğretmen adaylarının ideal öğretmen algıları. *İlköğretim Online*, 12/2 (2013): 575-584.
- Çalışkan, N., Çalışkan, N. F., & Karadağ, E. (2010). *Eğitim iletişim ve öğretmenin beden dili*. Kök Yayıncılık.
- Çapar, D. & Tomul, E. (2022). Öğretmenlerin sınıfta kullandıkları beden dilleri ve kullanım amaçları. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(5): 41-59.
- Çatal, N. (2019) *Sınıf öğretmenlerinin öğrenmeyi öğrenme becerisine ilişkin görüş ve yeterlikleri* (Tez No. 586222) [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Çelikkaleli, Ö. & Avcı, R. (2015). Öğretmenlerin empatik eğilimi ve istenmeyen öğrenci davranışları arasındaki ilişki: öğretmenlerin kişilerarası yetkiliğinin rolü. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1/33 : 61-88.
- Çetin, Ş. (2001). İdeal öğretmen üzerine bir araştırma. *Milli Eğitim Dergisi*, 149 (2001).

- Çifçi, M. (2001). Dinleme eğitimi ve dinlemeyi etkileyen faktörler. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/2.
- Çuhadar, C., Özgür, H., & Akgün, F. (2014). Öğretmen adaylarının iletişim becerileri ve iletişimci biçimleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (KEFAD),15(1), 295-311.
- Demiray, U. (ed.) (2013). *Etkili iletişim* (6.Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Dinçel, Ö., Çetin, R., & Berker, S. (2022). Öğretmenlerin empati becerileri ile sınıf yönetimi becerileri arasındaki ilişkinin ilgili literatür bağlamında incelenmesi. *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 9(4), 54-74.
- Dökmen, Ü. (1982). Farklı tür geribildirimlerin (feedback) öğrenmeye etkisi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, (JFES) 15/2 : 71-79.
- Dökmen, Ü. (2021). *İletişim çatışmaları ve empati sanatta ve günlük yaşamda*. Remzi Kitabevi
- Ergin, A. (2014). *Eğitimde etkili iletişim*. Anı Yayıncılık.
- Ekinci, C. E. & Burgaz, B. (2009). İstenmeyen öğrenci davranışlarının öğretmen ve okuldan kaynaklanan nedenleri. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/22 : 91-111.
- Eraslan, L. (2006). Öğretmenlik mesleğine girişte kamu personeli seçme sınavı (KPSS) yönteminin değerlendirilmesi. *Journal of Human Sciences*, 8/1.
- Erdem, A. (2011). İletişim sürecinde geri bildirim önemi ve iletişime katkısı. *Erciyes İletişim Dergisi*, 1/3.
- Erkan, Z. & Avcı, R. (2014). Öğretmen adaylarının iletişim becerileri: Mizaç ve karakter özelliklerinin rolü. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10/1. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mersinefd/article/181801>.
- Kama, F. & Doğan, S. (2023). Sınıf öğretmenlerinin sınıf içi etkili iletişim becerileri: bir karma yöntem çalışması. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 12/2 : 210-223.
- Geçer, E. (2018). İslam'da bireyler arası iletişim ilkeleri ve günümüz teorilerine yansımaları. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 18/1 : 39-53.
- Gömlüksiz, M. N., Kan, A. Ü., & Bozpolat, E. (2013). Öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığına ilişkin görüşleri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(18), 71-87.
- Gültekin, M. (2015). İlköğretim öğrencilerinin ideal öğretmen algısı. *Journal of Turkish Studies*, 725-756. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8624>
- Gümrükçüoğlu, S. (2013). Din eğitiminde dil ve iletişim etkinliği olarak dinlenme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/5.

- Gündoğdu, K., Çimen, N., & Turan, S. (2008). Öğretmen adaylarının kamu personeli seçme sınavına kpss ilişkin görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 35-43.
- Gürşimşek, I. (1999). Etkin sınıf yönetimi için etkili iletişim becerileri. *Eğitim ve Bilim*, 23/112. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5330>.
- Güven, B.(ed.) (2013). *Etkili iletişim (1. Baskı)*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Hürmeriç, H.E. (2008). Beden eğitimi öğretmenlerinin sözel olmayan iletişim davranışlarının öğrenci algılarına göre değerlendirilmesi. (Tez No. 226887) [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Işıktaş, S. (2015). Öğretmen adaylarının iyi öğretmen olma ile ilgili görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 30(4): 119-131.
- İhtiyaroğlu, N. (2014). Öğrenci algılarına göre öğretmen, öğrenci ve öğretim etkinliğinde kalite ölçütleri. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4/10: 33-39.
- İhtiyaroğlu, N. (2014). Öğretmen algılarına göre öğretmen, öğrenci ve öğretim etkinliğinde kalite ölçütleri. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2-3 30-42.
- İhtiyaroğlu, N. (2018). Öğretmen adaylarının bilişsel duygu düzenleme tarzlarının iletişim becerileri üzerindeki etkisi. *13. Uluslararası eğitim yönetimi kongresi the 13 th international congress on educational administration*, (p. 46).
- İhtiyaroğlu, N. & Ünsal, Y. (2022). Öğretmenlerin kişilik özellikleri ile etkili iletişim becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9/1.98-109.
- İzci, E. & Koç, S. (2012). Öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenmeye ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 : 101-114.
- Kandemir, A. & Nartgün, Ş. S. (2022). Öğretmenlerin uzaktan eğitim yorgunluğu. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 14/27 : 424-449.
- Karaca, E. (2011). Öğretimde geribildirim önemi, gerekliliği ve niteliğine ilişkin öğrenci algıları. *Education Sciences*, 6/2 : 1951-1960.
- Karadüz, A. & Sayın, H. (2015). Öğretmenlerin derslerindeki konuşma edimlerinin öğrencileriyle iletişimlerine etkisi. *Electronic Turkish Studies*, 10/11: 883-908.
- Karakelle, S. (2005). Öğretmenlerin etkili öğretmen tanımlarının etkili öğretmenlik boyutlarına göre incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 30/135. <http://eb.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5044>.

- Karataş, S. & Güleş, H. (2013). Öğretmen atamalarında esas alınan merkezi sınavın (KPSS) öğretmen adaylarının görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 6(1): 102-119. <https://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/handle/11630/5435>.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi kavramlar ilkeler teknikler*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kasapoğlu, A. (2021). Kur'an Açısından Bir İletişim Engeli Olarak 'Gürültü'. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 8/15: 13-32.
- Kaya, İ. (2011). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin beden dili hareketlerinin öğrencilerin sosyal bilgiler dersine ilişkin tutumlarına etkisi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kepekçi, Y. K. (2004). Sınıf öğretmenlerine göre hoşgörü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 38/38 : 250-265.
- Keskin, M. & Kaya, D. Ö. (2020). Covid-19 sürecinde öğrencilerin web tabanlı uzaktan eğitime yönelik geri bildirimlerinin değerlendirilmesi. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5/2 : 59-67.
- Kılınç, G. & Çalışkan, H. (2018). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sınıf içi ders işleme sürecindeki soru sorma tekniklerinin incelenmesi. *On dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37/1 : 189-207.
- Kızılluluk, H. (2001). Sınıf ortamında öğretmen öğrenci iletişiminin yatay veya dikey olmasının öğrenme üzerindeki etkileri. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 25/1 : 151-159.
- Koşar, D., Er, E., Koşar, S., & Kılınç, A. Ç. (2018). Öğretmen atamalarında sözlü sınav uygulamasının değerlendirilmesi: atanmış ve atanmayan öğretmen adaylarının görüşlerine dayalı nitel bir analiz. *Milli Eğitim Dergisi*, 47(218), 135-162.
- Köğce, D. & Baki, A. B. (2014). Ortaokul matematik öğretmenlerinin geribildirim kavramı, geribildirimin verilmiş tarzı ve zamanlaması ile ilgili inançları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 13/3: 767-792.
- Köylü, M. (2011). *Psiko-sosyal açıdan dini iletişim*. Ankara Okulu Yayınları.
- Komisyon, (2014). *Kur'an yolu Türkçe meal ve tefsiri*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Levent, B. (2011). Sınıf öğretmenlerinin kişilik özelliklerinin iletişim becerilerine etkisi. (Tez No. 294163). [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/438244>.

- Meriç, E. & Erdem, M. (2023). Öğretmenlerde sabır ve tükenmişliği etkileyen faktörlere yönelik nitel bir çözümleme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 21/3: 1605-1637.
- Okur, A., Sügümlü, Ü., & Göçen, G. (2013). İkna edici konuşma ve karşılaştırmalı bir araştırma (Avustralya ana dili öğretimi ders materyalleri ve Türkçe örneği). *Electronic Turkish Studies*, 8/8.
- Oskay, Ü. (2020). *İletişim'in ABC'si*. İnkılap Kitabevi.
- Özabacı, N. & Acat, M. B. (2005). Öğretmen adaylarının kendi özellikleri ile ideal öğretmen özelliklerine dönük algılarının karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 42/42 : 211-236.
- Özcan, S. (2023). Öğretmenlerin iletişim becerileri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişki. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 12/1: 146-158.
- Özden, Y. (2005). *Eğitim ve okul yöneticiliği el kitabı*. Pegem A Yayınları.
- Özgan, H. (1999). Lise öğrencilerinin algılanan empatik sınıf atmosferi tutumları ile başarı ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgök, D. & Çiftçi, S. (2020). Sınıf öğretmenlerinin birlikte çalışma düzeyleri ve iletişim becerilerinin incelenmesi. *The Journal of International Lingual Social and Educational Science,s* 6/2: 208-218.
- Pala, A. (2008). Öğretmen adaylarının empati kurma düzeyleri üzerine bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23/23 : 13-23.
- Polat, H., Özdemir, T. Y., & Demirkol, M. (2019). Öğretmen atama kriterlerine ilişkin pedagojik formasyon eğitimi öğrencilerinin görüşleri. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 1515-1530. <https://doi.org/10.33206/mjss.494414>
- Selimbocaoğlu, A. (2004, 6-9 Temmuz). *İletişim ve sınıf içi iletişimin önemi*. [Sempozyum Bildirisi]. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Malatya.
- Sürücü, A. & Ünal, A. (2018). Öğrenci motivasyonunu artıran ve azaltan öğretmen davranışlarının incelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 8/14: 253-295.
- Şahin, A. (2011). Öğretmen algılarına göre etkili öğretmen davranışları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12/1 : 239-259.
- Şahin, M.- Özbay, Y. (1999). Üniversite öğrencilerinin empatik sınıf atmosferine ilişkin algılamaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15/15 .

- Şahin, S. ., Şahin, Z. ., & Bulut Serin, N. . (2019). Ortaokulda görev yapan öğretmenlerinin iletişim becerileri ve problem çözme becerilerine ilişkin algılamaları (Kuzey Kıbrıs-Gazimağusa örnekleme). *Türk Uluslararası Özel Eğitim ve Rehberlik ve Danışmanlık Dergisi*, ISSN: 1300-7432, 8 (1), 16-27.
- Şimşek, H. & Yıldırım, A. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Şimşek, V. (2024). "Bir meslek olarak öğretmenlik", *Eğitime Giriş*. Ed. M. Fatih Genç, E. Zehra Turan. İstanbul: Lisans Yay.
- Taşkaya, S. M. (2012). Nitelikli bir öğretmende bulunması gereken özelliklerin öğretmen adaylarının görüşlerine göre incelenmesi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/33 : 283-298.
- Türkmen, A. (2014). *İslam iletişim hukuku*. Ensar Neşriyat.
- Ubuz, B. & Sarı, S. (2009). Sınıf öğretmeni adaylarının iyi öğretmen olma ile ilgili görüşleri. *Ondokuz Mayıs university journal of education*, 28/1.
- Uğurlu, C. T.(2013). Öğretmenlerin iletişim becerisi ve empatik eğilim davranışlarının çocuk sevmeye düzeyleri üzerine etkisi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 3/2: 51-61.
- Ulu, H. (2019). Öğretmen adaylarının dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerine ilişkin metaforik algıları. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8/2 : 272-314.
- Utkugün, C. (2019). Öğretmen adaylarının hoşgörü değerine yaklaşımı. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9. 17-31.
- Uzun, T., Özdem, G., & Kara, E. (2018). Öğretmenlerin iletişim becerileri ile öğrencilerin derse ilgileri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(3), 622-636. <https://doi.org/10.17556/erziefd.376135>
- Yangil, M. K. & Ünal, F. T. (2019). İkna etme tekniğinin konuşma tutumu üzerindeki etkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7/2 : 321-336.
- Yeşil, S. & Coşkun, G. (2019, 19-21 Nisan). *Kişisel özellikler ve mesleki yeterlikler açısından etkili öğretmen*. [Kongre Sunumu]. Mardin Artuklu Uluslararası Multidisipliner Çalışmalar Kongresi, Mardin.
- Yetim, A. & Göktaş, Z. (2004). Öğretmenin mesleki ve kişisel nitelikleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 12/2 541-550. <https://dSPACE.balikesir.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12462/5249>.
- Zillhoğlu, M. (2018). *İletişim nedir?*. Cem Yayınevi.